

FSS – literatura reportáž – další reportáže

Zdroj: Lidové noviny

Datum vydání: 15.1.2019

Rubrika / pořad: Svět

Strana / zpráva 07

Autor: **EDUARD FREISLER**

[Přidat do exportu](#) | [tisk zprávy](#) | [export do RTF](#) | [export do HTML](#) | [export do DBF](#)

„Shutdown“ nás ničí, zoufají si v USA

Vládní rozpočtová nouze, takzvaný shutdown, se během víkendu stal nejdelším v historii Spojených států. Řada Američanů se ocitla v existenční krizi.

NEW YORK Celník na newyorském letišti Johna F. Kennedyho unaveným zrakem sleduje stovky lidí natěsnaných před jeho kabinkou. Když k němu přistoupím, ptá se obligátně, za jakým účelem přijíždím do USA.

„Za prací. Jsem reportér,“ odpovím. „O čem budeš psát?“ ptá se dál. Když mu krátce popíšu, že mám v úmyslu udělat pár rozhovorů s novými členy amerického Kongresu, celník pozdvihne obočí a místo rutinních otázek se dá do družného, osobního rozhovoru.

„Tak jim vyříd, že nám ten jejich shutdown ubližuje,“ neváhá říci a pokračuje: „Jen se rozhlédni kolem,“ dodá a ukáže na řadu prázdných kabinek. Podle něj nyní na celnici pracuje kvůli úsporným opatřením méně kolegů. I proto pasažéři, kteří právě přiletěli ze Stockholmu a Kodaně, čekají ve frontě na imigrační razítko přes dvě hodiny.

„Shutdown“ neboli vládní rozpočtová nouze, jež se v sobotu stala oficiálně nejdelší v historii země, má vážný dopad na každodenní život státních zaměstnanců. Letiště jsou názorným příkladem. To v Miami muselo například od soboty omezit provoz na jednom z tamních terminálů pro nedostatek bezpečnostních kontrolorů. Ti nechtějí (a nemohou) pracovat zadarmo a snaží se místo toho najít dočasnou práci někde jinde.

Bezpečnostní kontroloři v Americe v průměru vydělávají zhruba 35 tisíc dolarů ročně (asi 780 tisíc korun).

„Máme zaměstnance, kteří doslova žijí od výplaty k výplatě. A je jich dost,“ řekl pro list The New York Times Vincent R. Castellano, viceprezident Národní federace státních zaměstnanců. Kontroloři pracující na letišti v Raleighu-Durhamu v Severní Karolíně dokonce přijímají potravinovou pomoc od místní charitativní organizace, a ulehčují tak svému soukromému rozpočtu. Faktem je, že většina Američanů splácí měsíčně řadu účtů od hypoték na byt a auto až po zdravotní pojištění či školné pro děti. Potraviny zdarma, které

kontrolaři na tomto letišti nyní dostávají dvakrát týdně, jsou tak vítanou pomocí.

Shutdown se ale citelně dotýká i Američanů, kteří nepracují pro vládu. Město, jež snad nejlépe ilustruje současnou situaci jakéhosi „zaseknutí v čase“, je Washington. Metropole v těchto dnech působí osiřelým dojmem. Desítky muzeí a galerií v centru jsou kvůli shutdownu uzavřeny. Řada státních úředníků nejezdí do kanceláří ve Washingtonu z přilehlých států Virginie a Maryland.

Dramatický pokles turistů a státních zaměstnanců tak ohrožuje místní restaurace a další poskytovatele služeb. „Moje tržby jsou mizivé. Hodiny a hodiny se nikdo ani neukáže,“ posteskl si majitel pojiždné dodávky, který kousek od Bílého domu prodává tacos a burritos.

William, jak se tento muž ve středních letech představil, se obává, že nebude schopen zajistit svou rodinu, zvláště při pohledu do blízké budoucnosti.

Zeď, nebo pomoc potřebným?

Snahy o ukončení shutdownu se totiž zdají být ve slepé uličce. Prezident Donald Trump požaduje rozpočet, jenž by zahrnoval více než pět miliard dolarů na výstavbu zdi na americko-mexické hranici. Demokráté, kteří nyní ovládají Sněmovnu reprezentantů, tento jeho požadavek kategoricky odmítají s tím, že zeď je „nemorální“ a navíc nevyřeší problém nelegální imigrace.

Výstavba zdi byla jedním z hlavních slibů Donalda Trumpa v jeho volební kampani. Během prvních dvou let jeho prezidentství ale toto téma jaksi zapadlo, a to k velké nelibosti řady Trumpových spojenců. Prezident se proto rozhodl k tématu zdi vrátit. Ze strategických důvodů tak učinil po pololetních volbách, takzvaných midterms.

Řada republikánských kandidátů totiž loni v listopadu usilovala o křeslo do Kongresu a kontroverzní téma zdi je mohlo, zvláště v liberálních okresech, politicky poškodit. Každopádně demokráté se zdají být neústupní stejně jako Trump. Ten nechce vypadat jako slabý politik, jenž rezignoval na jeden ze základních pilířů své kampaně, a ohrozit tím své vlastní šance na znovuzvolení v roce 2020. I proto shutdown trvá již od 22. prosince.

Prezident nyní dokonce zvažuje, že by Kongres obešel a vyhlásil „kritický stav nouze“. Mohl by tak najít peníze na výstavbu zdi jinde a například použít část z 13,9 miliardy dolarů, jež jsou vyčleněny na pomoc hurikány a požáry zdevastovaných států jako Portoriko, Texas a Kalifornie.

**

Novinářská cena 2017

Kategorie Psaná reportáž, vítěz

Zdroj: Reportér

Datum vydání: 9.5.2016

Rubrika / pořad: Report

Strana / zpráva 44

Autor: **Tomáš Poláček**

[Přidat do exportu](#) | [tisk zprávy](#) | [export do RTF](#) | [export do HTML](#) | [export do DBF](#)

Osoblaha (ne)buduje, (ne)tančí a (ne)zpívá

V obci bez budoucnosti

Po železnici je to z Prahy výlet na půl dne, ale konečně jste ve špičce úzkého výběžku, ze tří stran obklopeného Polskem. Rozhodnete se zůstat, protože na takový zapadákov jen tak nenarazíte, a občas vám někdo zavolá: „Kdeže to jsi? Kde? Neznám.“ V lepším případě pak: „Tam je nezaměstnanost a úzkokolejka!“ Ale na to si vzpomene jen málokdo, většina vnitrozemí neví o Osoblaze nic.

Pozor, něco tu nehraje. Poplach na vsi! Podle všeho jsem prokázal reportérský čich, schopnost objevit se v pravý čas na správném místě: „No to snad ne, to není možný,“ slyším toho kluka nadávat.

Právě jsem vyšel ze samoobsluhy, v níž jsem si vyfotil regál s vitacitem – dávno se mi vypařilo z mozku, že něco takového existuje, a dojmá mě to; vitacit byl kokainem mého dětství.

„Do háje,“ trhá si vlasy onen dvacetiletý chlapec před obchodem, „co je tohle za drzost?!“

A já jsem vzrušený. Po Osoblaze bloumám čtvrtým dnem, ale doposud jediné drama jsem zažil včera v poledne, když zmizel dlouhosrstý jezevčík z otevřeného okna v prvním patře nad hospůdkou U Irči, což je hned tady naproti – tam, kde se ulice trošičku rozšiřuje a začíná si říkat náměstí.

O půl jedné jezevčík na parapetu zase seděl, tak jako vždycky, a vyhlížel další auto, které Osoblahou projede.

Nicméně teď jde o víc. „Můžu nějak pomoci?“ přitočím se k mladíkovi snaže se netvářit jako novinář, nýbrž jako solidární spoluobčan.

„Ukradli mi horský kolo,“ zamumlá objekt mého zájmu. „V obchodě jsem byl tři minuty a ono už tu není.“ Zasmušile pravím, jaká je to hrůza, ale v srdci mi vybuchuje Popocatépetl štěstí. Akce! Z Města Albrechtice přijedou policajti – a já budu coby takřikajíc svědek u toho!

Nostalgie u děla

Na Osoblaze je fascinující, že ačkoli tu nic není, jsou tu čtyři hospody. Navštěvuju všechny, ale základnu jsem si vybudoval v Nostalgii, která je hned vedle jedné z nemnoha zdejších pozoruhodností, totiž

protiletadlového děla, které připomíná vítězství nad fašismem, ačkoli tu z něj za války nikdo nestřílel. V sedmdesátých letech dělo přivezli z jakéhosi muzea, ať v té Osoblaze aspoň něco mají, a po převratu už se párkrát ozval návrh, aby bylo zase odvezeno. Nikdy neměl šanci na úspěch, protože právě u děla prý bylo v období posledních čtyřiceti let počato mnoho a mnoho občánků.

Většina z nich tady už nežije, poněvadž zmizeli za prací do Opavy, Prahy nebo do Londýna, ale dělo zůstává a plní funkci světce na Václaváku. V Praze se sejdeme „pod vocasem“, v Osoblaze u děla – rozdíl je v tom, že u děla vyruší reprodukcující se páry méně svědků.

Druhým místem, kde se Osoblažané scházejí, je empírová kašna na náměstí, ale ta se nachází přímo pod oknem starostovým, takže je v případě potřeby moudřejší vydržet a popojít k dělu, klidnou chůzí to trvá dvě minuty. Ale jinak je ta kašna zajímavá, protože pamatuje starou Osoblahu, tehdy vlastně Hotzenplotz. Zbytek obce je už socialistický – při osvobození (nevím, jde-li o správný termín, když tu žili Němci) se zřítlo devadesát procent budov.

Ale ke kašně se ještě dostaneme, teď zpátky k dělu, respektive do té nejsocialističtější ze všech socialisticky vypadajících restaurací, do Nostalgie. Je to hnusná šedivá krabice, ale i ceny jsou skoro jako za starých časů – když se nahlásíte předem, dostanete polední menu za 62, když přijdete jen tak, za 71 korun.

Takže co máme dnes? Kulajdu a kuře na paprice. K tomu Ostravar dvanáctka, díky, platím, tady máte stovku – nevracejte nic, to je dobrý.

Zaráží mě, že v hospodě obědvám skoro sám, je nás tu tak pět. Během půlhodiny si ovšem patnáct Osoblažanů přišlo pro jídlo s jídlonosičem. Pro Pražáka je to neobvyklý pohled – když se kolem poledne prochází obcí (je to něco mezi střediskovou vesnicí a městysem, dvanáct stovek obyvatel), nepotká nikoho jiného než hladově vyhlížející kastrůlkáře a unuděné Romy. Ale vaří tady dobře, musím říct. Rozhostil se ve mně klid, nikam se mi nechce. Nejspíš počkám, kdo si ke mně přisedne a co mi řekne.

Na nákupy do Polska

„Proč se tenhle podnik jmenuje Nostalgie?“ zajímá mě a na odpovědi se všichni shodují: „Hospoda tu existovala už za socialismu a my starší vzpomínáme, jak bývala plná...“ Dnes plno není, naopak. Tucet hostů snad přijde večer, ale nával bude až v pátek a sobotu. „U nás panuje všeobecně nostalgie po státním statku,“ nechávám se uvádět do obrazu, „který kdysi dával jistotu. Každý měl práci, bydlení, zájezdy ROH, zábavu...“

Nejdéle posedím s lokálním intelektuálem, učitelem dějepisu Marianem Hrabovským, který ve svých sedmačtyřiceti letech nostalgií netrpí, „nařkat nebudeme,“ ale lakonicky shrnuje situaci: „Nedá se nic dělat, jsme kraj levicový. Před třiceti lety tu měli skoro všichni dobře placenou práci v zemědělství, odjezdili si své traktorem, dojičky si své oddojily a pak je čekala Jugoslávie nebo Bulharsko. Ke konci režimu si mohli dovolit i video, prostě vesnický luxus.“

Po převratu pak soukromí zemědělci zrušili živočišnou výrobu, která se nevyplácela, a na rostlinku potřebovali jenom pár zaměstnanců a moderní techniku. Traktoristé s dojičkami stáli před problémem – nic

moc nedovedou, starou práci dělat nemůžou. Spousta jich skončila na pracáku, vleče se to dodnes – v létě má Osoblahu sedmnáctiprocentní a v zimě pětadvacetiprocentní nezaměstnanost.

Učitel Hrabovský patří mezi honoraci, bere více než dvacet tisíc korun měsíčně, to je na Osoblahu skvělé.

Pracuje i manželka Jana, i když ta jen za polovinu jeho platu – je ošetřovatelkou v místním domově důchodců.

Takže je to celkem dobré, asi tu už zůstanou. Kromě toho, že jsou zaměstnaní, mají ještě několik dobrých důvodů: „Hlavně svatý klid,“ povídá Hrabovský, ale vlastně to ani říkat nemusí, klidu jsem si všiml.

Osoblahou projede auto výjimečně, takže kdybych tady vychovával děti, beze strachu je vypustím z baráku samotné; nic se jim nestane.

„Pak je tu pěkná příroda. Rybaření, houbaření, turistika, kolo... A na tom kole pět minut do Polska.“

Bezprostřední blízkost hranice je výhodná, Osoblažané za ni jezdí nakupovat. „Za deset minut jste v polském Kauflandu, kde nakoupíte srovnatelné zboží za dvě třetiny ceny, protože u nás v obchodech je draho – všechno se musí dovážet zdálky...“

Zatímco do Polska jezdí všichni, do Prahy skoro nikdo, Praha je vzdálené město z televize. Město politiků, kteří podle názoru místních žijí naprosto odtrženi od reality a povinně by se měli přestěhovat na měsíc sem, aby se uklidnili.

Jednou tu byl Havel, třidvacet let po něm Zeman. Tomu lidé zatleskali, ale nikterak fanaticky, politikou tolik nežijí. „Že by tu byl Zeman idolem, to bych neřekl.“

„Tak kdo?“ ptám se Hrabovského, a ten nemusí dlouho přemýšlet: „Žijí tu spíš starší lidé, takže by se všichni shodli na jediném jménu. A to je Karel Gott.“ Hlavně nemakat

Na půl cesty mezi Nostalgii a dělem (což je padesát metrů) si návštěvník všimne jakési záhadné prkenné dráhy. Pokud se umí zeptat, zjistí nakonec, že to je „cykloodpočívadlo“, ale teď na jaře tu odpočívá pouze romská omladina.

Pokuřují, utloukají čas, a když je chci rozptýlit přátelským slovem, hned mi řeknou: „Udělal jste životní chybu, že jste sem přijel, protože tady nic není – tohle je místo jen pro důchodce, většinu dne doma hledíme do počítače...“

Osoblažané se s Romy sžívají obtížně, dřív tu žádné neměli. Takto zní nejčastější věta, kterou od starousedlíků uslyším: „Já nejsem rasista, ale...“

Marian Hrabovský to vysvětluje z učitelského pohledu: „Když se sem před čtyřmi lety začali stěhovat, ve škole jsme to záhy pocítili. Najednou jsem zadal úkol, ale noví žáci si odmítali byť jen otevřít učebnici: Já to nebudu dělat, k čemu mi to bude? Naivně jsem se ptal: Copak chceš mít pětky? Vždyť tě nevezmou nikam na školu! A oni: Nikam nechci, půjdu na pracák... To člověka sráží.“

Jistě to není problém jen osoblažský, ale tady je nově, a proto dráždí. Začalo to tím, že zdejší podnikatel koupil v rámci privatizace velmi levně pár paneláček, které tvoří centrum poválečné Osoblahy, a protože chce mít byty plné, začal se poslední dobou soustřeďovat na Romy, kteří nepracují, a tím pádem mají jistotu dávek na bydlení – jsou mu schopní platit i trojnásobek průměrných nájmu ve zdejších obecních bytech.

Úkol je tedy jasný: nikdy legálně nedělat. Načerno ovšem skoro všichni muži pracují, jsou šikovní, zednické nebo kopáčské práce jim jdou. Osoblahy to vidí a bublá vztekem, i když na druhou stranu je třeba uznat, že jinak jsou zdejší Romové nekonfliktní. Nepřepadávají, skoro nekradou, nevytvářejí smetiště.

Žijí si po svém, izolovaně. Když dostanou dávky, uspořádají mejdan, ale potom jsou zase bez peněz a vysedávají na cykloodpočívadle, což v projíždějících cyklistech zapudí myšlenku na odpočinek, takže nashle, my šlapeme dál.

Rom, který se utrhl

Věta „Nejsem rasista, ale...“ neznamená alibistickou verzi věty „Jsem rasista,“ protože když se Rom snaží, místní si ho oblíbí.

Na sklonku druhého osoblažského dne potkávám už zhruba podvacáté drobného Roma s nápísem APK na bundě a tentokrát se k němu přidám.

Láďa Suchý, asistent prevence kriminality. Třicet osm let, pět dětí, dvě vnoučata. Šéf zdejšího ochotnického spolku, dokonce zastupitel, v rámci Osoblahy respektovaná osobnost. Mně by se jeho práce líbila – celý den špacíruje obcí a dbá na pořádek: „Jak se máte, nepotřebujete s něčím pomoci nebo poradit?“ zjišťuje a všichni mu přátelsky kynou.

Pozvu Láďu na kávu, nasype si do ní čtyři cukry: „Přistěhovali jsme se před třemi lety, protože v Osoblaze bydlel můj bratr a říkal, hele, na technických službách by ses tady možná chytil... Když jsem přijel, zdejší lidi nekomunikovali, byl jsem pro ně Romák, hotovo dvacet, ty zlostné pohledy jsem vnímal, ale když člověk ukáže, co v něm je, berou ho jinak.“

I on původně bydlel s rodinou v paneláčku, ale pracoval, a tudíž musel platit nájem ze svého. „Když už po mně chtěli 9 800, tak jsem řekl finito a pronajal si rodinný domek, kde platíme pět tisíc.“

Láďa Suchý sice nejedí nikam na dovolenou a řízky jí jen ve sváteční dny, ale nemůže si stěžovat, žije důstojně.

„A ti ostatní,“ ukáží na paneláčky, ve kterých žije těžko říct kolik, ale plus minus dvě stě Romů, „ti ostatní o takovou budoucnost nestojí?“ Prý by i stáli, odpovídá Láďa: „Ale chtěli by všechno hned. Dostávají třeba možnost, aby přes sezonu nastoupili do takzvané Rychlé roty, což jsou veřejně prospěšné práce, ale z deseti oslovených zůstanou tři, zbytek je okamžitě na nemocenské. Kdyby dostávali prachy každý pátek, snad by do roboty chodili, ale čekat měsíc na výplatu? To raději počkají na dávky a budou dělat melouchy.“ Děti Ládi Suchého jsou prý rasisti: „Vůči vlastním, Romákům. I ony už si uvědomují, jak je zvláštní, že když mají jet se školou na výlet do Ostravy a je potřeba pět set korun na cestu a na divadlo, tak ostatní rodiče žádají o příspěvek sociálku, ale my nemůžeme, protože tatínek pracuje. Stát by měl podpořit lidi,“ shrnuje Láďa, „kteří pracovat chtějí.“ Starostové a jejich starosti

Kdo se chce v Osoblaze ubytovat, má dvě možnosti. Přes léto v pěkném kempu u koupaliště, celoročně pak v penzionu u Václava Kaldy, někdejšího starosty, který se živí coby masér a z garáže si vybudoval minilázně. „Dvě stě padesát korun na osobu a noc,“ řekne vám do telefonu skoro omluvně, takže není o

čem přemýšlet.

Kdyby spoléhal na masáže místních, neuživí se, ti nemají peníze, jak se ukázalo například při marném pokusu o udržení cukrárny (prodáte-li za víkend dvacet zákusků, přestane vás podnikání bavit). Proto Václav Kalda jezdí na dva dny v týdnu masírovat do Ostravy, což je běžné. Za prací dojíždí většina místních – první skupinka chodí na vlak deset minut před čtvrtou ranní, za hodinu budou v Krnově...

Kalda je snad jediným občanem Osoblahy, který nevidí budoucnost pesimisticky, protože pořád ještě věří v jakési státní pobídky: „Pokud stát nechce neustále dotovat z daní tyhle slabé oblasti, tak mu nezbude než nějak podnikatele podpořit.“

On s manželkou by u tohoto dějinného zvratu nejspíš nebyl a jeho děti, ty už vůbec ne. „Přes dvacet let se inteligentní a schopní mladí stěhují pryč. Naše děti vystudovaly vysokou. Kluk je právník, holka zdravotní sestra, tak co by tady dělali? Dcera by tu navíc nenašla partnera,“ zasměje se Kalda, načež zvažní: „I my bychom se nejradši přestěhovali na chalupu u Luhačovic, protože když děcka odešla, zdejší dům je zbytečně velký a nákladný. Ale zatím se zdá, že je barák v Osoblaze neprodejný. Nikdo ho nechce ani za polovinu odhadní ceny.“

Nechám pana Kaldu masírovat a vyrážím na náměstí (jezevčík kontroluje situaci) za starostou současným, Antonínem Rousem.

Z okna se dívá směrem ke kašně, pod níž sedí jeden ze tří místních bezdomovců, alkoholik Štefan. Tohle je výhoda malé obce – o svých bezdomovcích ví. Těm dvěma dalším dokonce nabídla byt, Štefan nic nechtěl. Nechávací ho tedy přespávat v rozpadající se budově někdejšího statku a popíjet ovocné víno. Několikrát denně za ním zajde někdo z APK: „Štefane, žiješ?“

Panu starostovi je šestapadesát let, po vojně se přistěhoval z Brna, což je příběh společný pro polovinu místních – přišli sem za prací a za levným bydlením. Osoblažsko bylo výhodné, protože nabízelo náborové nebo pohraniční příspěvky, už se tomu ani nechce věřit.

I starosta Rous ve své kanceláři zmiňuje důvody, proč mít Osoblahu rád: „Kriminalita je drobná, obvykle jde jen o krádež dřeva, železa nebo piva postaveného na zahradě... A ta naše mírně zvlněná krajina je krásná – sám jsem myslivec a rád si čistím hlavu procházkami po revíru...“

Pak ještě připomíná sport, v Osoblaze je populární volejbal, fotbal a tenis: „Kdokoli zaplatí dvě stovky za rok, může na našich hřištích sportovat každý den.“

Starosta se snaží udržet i kulturu, ale jde to ztuhá – nikdy už se nevrátí doba minulého režimu, kdy se tu pořádával festival jménem „Osoblaha budeje, tančí a zpívá“ a kdy sem přijel dokonce Waldemar Matuška. Dnešní mladí musí na koncerty nebo na diskotéky do Krnova, osoblažský společenský život skomírá. I když... „Pořádáme Osoblažské hudební léto, pokaždé do toho vrazíme čtvrt milionu z obecního rozpočtu. Letos tu vystoupí třeba Lunetic nebo Střihavka.“

Co se týče budoucnosti, starosta patří do armády smířených pesimistů, protože vidí, jak zdejší populace stárne: „Nechci raději slyšet přesná čísla, protože bych nejspíš zjistil, že zatímco na konci socialismu byl věkový průměr třicet let, dnes je to pětáctýřicet,“ hlesne: „Pokud nebude práce, nedá se ten trend zvrátit, jenomže i když se nějaká objeví, je tu další potíž – nebudou lidi. Ti mladí, co zůstali, mají nízkou kvalifikaci a obvykle dávno nepracují, pokud tedy kdy pracovali. Každoročně zaměstnáme dvacet místních na veřejně

prospěšných pracích, ale pro spoustu z nich je to první zaměstnání – co od nich chtějí?”

Spousta zdejších už rezignovala, jak nám potvrdí rozhovor dvou žen, které vysedávají u kašny, a z něhož zaslechneme útržky: „Musíme počkat do jedenácti, než otevřou nějaký pajzl, kde si dáme pivo,“ prohodí jedna k té druhé. „Tady je to tak na dožití... Čekárna na smrt...“

„Víte, co mě mrzí?“ obrátí se ke mně naposledy starosta: „Za dob fungování statku byl velký boj o zahrádky, ale dnes má obec volných zahrádek dost a nikdo je nechce. Nezaměstnaní leží doma a mají jistou sociální dávku, tak proč by investovali energii do toho, aby něco vypěstovali? Přitom my bychom jim tu zahrádku nabídli za dvě stě korun ročně...“

Ten, který uspěl

I v Osoblaze se najde úspěšný člověk, zemědělec Ilja Miovský. Vyrážím za ním z kopečka směrem k nádraží – k tomu nádraží, které je vedle židovského hřbitova největší zdejší atrakcí, protože na něm končí úzkokolejka a parní lokomotiva přiváží přes léto každý víkend několik stovek turistů.

Statkář Miovský se pochopitelně dostává do řečí, což by se stalo každému, kdo by bral měsíčně vyšší než průměrný plat – a Miovský, nadšený myslivec, ten si dokonce může dovolit výlety za zvěří do Namibie.

Závistivější sousedé drbou, že to měl jednoduché, když coby někdejší hlavní agronom statku disponoval skvělými kontakty a znal kvalitu zdejších půd, takže si mohl nakoupit tu nejlepší.

Přející sousedé odpovídají, že se holt snažil a vystudoval vysokou školu, což mu dalo oproti traktoristům výhodu.

Pana Miovského zastihnu v osm ráno mezi traktorem a kombajnem a hned se dočkám historky ilustrující starostova slova o tom, že by práce na Osoblážsku možná i byla, ale teď jde o to, je-li o ni zájem: „Nastalo zaměstnávání šest lidí,“ předesílá, „ono to stačí. Míval jsem tendenci dávat práci i dalším, a jednou jsem se rozhodl, že přes sezonu přijmu lidi z úřadu práce, aby mi pomohli s ošetřením cukrovky – oni budou mít do čeho píchnout a já ušetřím za pesticidy, které jsou poměrně drahé a nedělají cukrovce dobře. Proto jsem vykolíkoval pole pro třicet lidí a na úřadu práce požádal, ať mi je dodají. Nezaměstnaní opravdu přicházeli,“ pokračuje Miovský, „jenomže první řekl, že je nemocný, druhý, že se musí starat o nemocného bratra, zkrátka ze třiceti lidí mohl nastoupit jen jeden, Honza.“ Čímž vzpomínka nekončí: „Vzal jsem ho na pole, říkám, Honzo, tady budeš okopávat, a on: Šéfe, nemám motyku! Nevadí, já mám – z kufru žigula jsem vytáhl svou a od té doby jsem Honzu ani motyku neviděl. Plevel vyrostl do fáze, kdy jsem musel třikrát zvýšit dávku pesticidů, abych ho zlikvidoval, a od té doby mě už nenapadlo, že bych vzal cizí lidi na ruční práci...“ Načež se Miovský přidává k refrénu oběhované písničky: „Velkorysý systém sociálních podpor nemotivuje lidi k tomu, aby tuhle nekvalifikovanou, manuální práci dělali. Mohl jsem nabídnout třeba jen o tisícovku víc, než je minimální mzda, a to se jim prý nevyplácí...“ Miovský ve svých dvašedesáti letech nepopírá, že se má s celou rodinou dobře. „Firma obhospodařuje 760 hektarů,“ upřesňuje, „z čehož devadesát procent vlastním. Jsem spokojený.“

Hlad jsme nikdy neměli

Pak zajdu do školy a ptám se sedmáků: Co máte na Osoblaze rádi? A co vám tady vadí? Z odpovědí jsem poněkud zklamán, je to pořád dokolečka. Za všechny ocituju třináctiletou Elišku: „Výhoda je, že tu není moc rušno. A nevýhoda? Že je tu nuda.“

Pak vyrazím hledat pamětníky a zakopnu o jedenaosmdesátiletou paní Michalčíkovou. „Jak stárnu,“ rozpovídá se někdejší učitelka v mateřské škole, „doléhá na mě, že jsou tu těžko dostupní lékaři – když mám problém, musím do Krnova, někdy do Opavy. Ale já si nejsem zvyklá stěžovat...“ Má dost času, tak vypráví svůj příběh. Volyňská Češka, narozená na Ukrajině, doma vždy mluvící česky. Po válce přijela s rodinou ve vlaku, cesta trvala dva týdny, ve vagonu se vezli i jejich dva koně a dvě krávy. Vzpomíná na to, jak byla Osoblaha rozbombardovaná, jak se jí tu, třináctileté dívce, nelíbilo. Gauneři z revolučních gard už vyrabovali a ukradli, co se dalo, patnáct stovek Němců bylo odsunuto. V polorozpadlých domech se zabydlovali přistěhovalci ze všech koutů; nejen volyňští Češi, ale taky Řekové a lidé z celého Československa.

Paní Michalčíková pořád vidí, jak později letěl do povětří kostel, kam ale stejně chodilo čím dál méně lidí, na čemž se po převratu nic nezměnilo – v dnešní Osoblaze nemá smysl dělat bohoslužby. Farář přijede jen jednou týdně do domova důchodců, kde zbylo posledních pár oveček... Ale nějak se žilo, nějak se žije, a jestli se žít bude, to už není starost paní Michalčíkové: „Jak říkám, důležité je, že hlad jsme nikdy neměli a na nic jsme si nestěžovali.“

Krádež kola vyřešena

Všichni se shodují, jak je tu bezpečno, pokud tedy pomineme dvě vraždy – osoblažský pomatenec Otakar Q. nejprve roku 1991 probodl svého syna, a když ho pustili z kriminálu, rozsekal roku 2006 v chatičce u židovského hřbitova dámu, která se mu uvolila dělat garde v poplžení. Ale Otakar Q. je pořád za mřížemi, takže je tu skutečně klid, tedy dokud se neobjevím já.

„Ukradli mi horský kolo,“ slyším toho chlapce, „stálo jedenáct tisíc!“

„K nevíře,“ diví se kolemjdoucí a veřejně slibují, že budou bicykly zamykat.

„Máš na někoho podezření?“ příběhl i Láďa Suchý. A slyší odpověď: „Možná jo, támhle ti cigáni celou dobu blbě čuměli... leda... počkejte, ještě mě napadlo, že si s jedním kámošem děláme občas naschvály... Haló? Andreasi? Neviděls moje kolo? Ty debile!!!“ A Osoblaze spadne kámen ze srdce. „Sorry,“ přijíždí za pár vteřin Andreas, „viděl jsem ho tu opřený, tak jsem se trochu svezl a napadlo mě, že bych si mohl dát v Nostalgii jedno.“

Ještě párkrát zazní slovo „debil“ a pak voláme do Města Albrechtice, aby se nezlobili, ale ať ty své policajty povolají nazpět; v Osoblaze už je zase klid, to jenom kámoš žertoval.

Načež se oba přátelé vydávají lehkým krokem do Nostalgie – a jezevčík blaženě zírá z okna.

Novinářská cena 2016, kategorie Nejlepší reportáž, vítěz

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší reportáž

Porota:

Kateřina Březinová, amerikanistka působící na Metropolitní univerzitě Praha a Univerzitě Karlově, zakládající ředitelka Multikulturního centra Praha, **Martin Hála**, sinolog a orientalista, spoluzakladatel několika mediálních projektů v Asii, **Rudolf Hermann**, dlouholetý korespondent Neue Zürcher Zeitung pro východní a střední Evropu, **Pavel Kosatík**, spisovatel a scenárista

Vítězka:

No 1.

Kateřina Šantúrová (Newsweek)

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje komplexní zpracování závažného problému, jemuž média v poslední době nevěnují takovou pozornost. Autorka nahlíží na téma, které je specifické pro Českou republiku, a přesto má mezinárodní rozměr, z různých úhlů pohledu a velmi dobře vyvažuje reportážní prvky s historickými souvislostmi.

No 1.

Kateřina Šantúrová (Newsweek)

Leopold Becker byl vlastně ještě dítě, když zaskočil za kamaráda a jel místo něj s partou dealerů pro půl kila pervitinu do Chebu. Když zboží vyzvedli ve vietnamských potravinách kus od hranice, připevnili jej montážní páskou do skryše na nádrži pod autem. Balíček ještě na několika místech přitáhli různě velikými gumičkami, aby měli jistotu, že o něj po cestě nepřijdou. Leopold do sebe lil pivo, aby zahnal nervozitu a strach. Kdyby je zastavila policie, měl za úkol zahrát mladšího bratra. Rodinný výlet do Čech. Jelo se dvěma auty, aby se před policejní hlídkou dal předvést pašerácký trik. Partička v prvním autě byla čistá, ale hlučná a rozjuchaná, aby ji kontrola vyhmátla. Mezitím projelo druhé, nenápadné auto s mladším bratrem na sedadle spolujezdce – a s proviantem na podvozku. „Vyplatí se to,“ tvrdí Leopold, který pochází ze čtyřicetitisícového města Weissenfels ve středním Německu. „U nás v Sasku-Anhaltsku jsme na tom mohli udělat až sto procentní zisk.“

Devatenáctiletý Leopold Becker se léčí ze závislosti na pervitinu v budově bývalé letecké školy na německé straně Krušných hor, kde se před válkou mladí Němci učili létat. Piloti nacistické Luftwaffe patřili mezi vojáky, kteří dostávali tablety Pervitinu, aby mohli podávat nadlidské výkony.

Leopold a jeho kamarádi dávali přednost cestě přes hranici, i když by se, podle jeho slov, mohli vypravit k výrobcům pervitinu přímo v německých městech. „Existují varny v Lipsku, Žiči (Zeititz), u nás v okolí. V Lipsku a Žiči se toho uvaří hodně,“ popisuje Leopold. Vyzvednout si zboží u německých vaříčů je podle něj příliš nebezpečné. „Policisté v civilu. Jsou poschovávaní všude,“ vysvětluje Leopold. „Vypadají jako ty nebo já. A sledují, sledují tě celou dobu, takže se s nimi opravdu nechceš pouštět do křížku.“

Leopold začal kouřit trávu a hašiš, když mu bylo dvanáct. Ve čtrnácti přesedlal na pervitin, kterému se v Německu běžně říká anglickým termínem crystal nebo crystal meth. Když si ho vzal poprvé, srdce se mu divoce rozbušilo a pět hodin jezdil na kole. Dnes je mu devatenáct a mluvíme spolu v léčebně pro drogově závislé ve městečku Grossrückerswalde na německé straně Krušných hor.

Na nočním stolku má rozečtený román Zone C o klukovi, který propadl pervitinu podobně jako on. „Je to deprimující, ale já se v tom vidím,“ přiznává. Kniha vyšla v roce 2014 a autorem je bývalý uživatel Sebastian Caspar, který pochází z Weissenfelsu stejně jako Leopold. Dnes žije v Lipsku, kam směřuje na doléčení i mladý Leo. „Je to můj vzor,“ říká o Casparovi. Přes všechnu motivaci žít obyčejný život se bojí, že do toho zase spadne, že nedokáže vydržet bez pervitinové euforie. „Mám obrovský strach, že se tam seznámím se špatnými lidmi.“

Leopoldův příběh je příkladem plíživé pohromy, která se v posledních pěti letech rozšířila z České republiky do Německa. Za tu dobu stihl český pervitin zamořit příhraniční spolkové země Bavorsko a Sasko a postupuje dál, do měst hlouběji ve vnitrozemí, jako je Weissenfels. Zatímco v roce 2008 zabavili němečtí policisté 4,2 kilogramu pervitinu, loni to bylo už 73,1 kilogramu.

Většinu pervitinu zachytí policie v Bavorsku a v Sasku, podle úřadu spolkového zmocněnce pro drogy stoupá počet záchytů také v Sasku-Anhaltsku a Durynsku. Pervitin se dál rozšiřuje také v Braniborsku a Berlíně. Začíná jeho cesta od českého příhraničí dál do vnitrozemí. Leopoldova slova dokazují, že se Německo typicky české drogy jen tak nezbaví. Místní ji nejen dováží přes hranice, ale sami se ji učí podomácku vyrábět. Málokdo v Česku ví, že se pervitin vlastně vrací „domů“. Když ho čeští narkomani začali před čtyřiceti lety vařit, studovali i předválečný německý patent na jeho výrobu. Traduje se, že někteří se pro návody vypravili do východoněmeckých knihoven.

Mezi českými toxikomany se tehdy pro drogu ujal její předválečný německý obchodní název odvozený z latinského per vitae, tedy pro život: Pervitin. „Karma je karma,“ podotýká rockový zpěvák Dan Horyna, který na pervitinu strávil s přestávkami jedenáct let. „S čím kdo zachází, s tím schází. Dali světu pervitin, tak ho teďka dostávají nazpátek.“

Mohly uklízet celý den

Metamfetamin, jak se pervitin odborně nazývá, poprvé syntetizoval v roce 1893 japonský chemik s německým vzděláním Nagai Nagajoši. V roce 1919 ho v krystalické formě redukoval jeho žák Akira Ogata. Od konce 20. let se pak začaly objevovat první patenty na výrobu. V roce 1934 začal povzbuzující vlastnosti této látky zkoumat německý farmakolog a chemik Fritz Kurt Hauschild. O tři roky později si jeho zaměstnavatel, berlínská farmaceutická firma Temmler-Werke, patentovala vlastní postup na výrobu metamfetaminu. A v roce 1938 uvedla přípravek na trh pod obchodním názvem Pervitin.

Podle německého historika medicíny Petera Steinkampa neměli v Temmleru zpočátku úplně jasno, co by měl nový lék léčit. Firma každý rok vydávala kalendář pro lékaře a lékárníky plný kreslených a často oplzlých vtipů, v němž propagovala Pervitin na sto a jeden způsob. Tabletky ve skleněných tubách, které se nejdříve prodávaly v lékárnách bez receptu, byly podle výrobce dobré na deprese, životní krize, nadměrnou spavost, hubnutí, pro užití v psychoterapii. „Sami neměli jasno v tom, na co by se to mělo používat,“ vypráví Steinkamp, zatímco mi ukazuje vtipy z kalendáře vydaného pro rok 1940. „Tak proč to prodávali?“ ptám se. „Aby vydělali peníze.“

V Temmler-Werke si najali nejlepší reklamní agenturu v Berlíně, aby se Pervitin prosadil jako „pilulka štěstí“, která lidem pomůže zvládnout všechny jejich problémy, říká novinář a spisovatel Norman Ohler, jemuž v září vyšla v Německu kniha o roli Pervitinu ve druhé světové válce. Masivní reklamní kampaň zabrala. Pervitin se podle Ohlera užíval „jako takové o hodně silnější kafe“. V letech 1938 a 1939 zkoumali účinky nového léku na německých univerzitách. Ohler podezívá autory studií, že Pervitin sami brali. „Když to začneš brát, má to na začátku pozitivní vliv. Myslí ti to víc. Takže všichni došli ke stejnému závěru, že jde o zázračný lék.“

Na trhu se objevily i pralinky pro ženy v domácnosti. Zatímco pilulky obsahovaly 3 miligramy účinné látky, v bonbonech Hildebrand bylo 13 miligramů. „Když si vzaly jeden bonbon, mohly zvesela uklízet celý den,“ dodává Ohler. „Není divu, že v Německu bylo údajně tak čisto.“

Od začátku se o nový prostředek vedla bitva mezi vládnoucími nacisty. Říšský ministr zdravotnictví Leonardo Conti si uvědomoval nebezpečí, jaké Pervitin představuje, a v létě 1941 ho dal na seznam zakázaných návykových látek. V té době už byl Pervitin rozšířen mezi vojáky německé armády.

Ve formě čokolády pro armádu ho bral i dědeček Leopolda Beckera na strastiplné pouti ke Stalingradu a zpět. Brali ho možná i kluci, kteří desítky let před Leopoldem obývali budovu léčebny v Grossrückerswalde. Před válkou tu byla letecká škola, jejíž absolventi později vstupovali do letectva. Piloti Luftwaffe dostávali Pervitin, stejně tak jako řidiči tanků a posádky ponorek.

Norman Ohler ve své knize *Der totale Rausch* píše, že vojáci brali Pervitin při obsazování Sudet i Polska a hlásili pozitivní zkušenosti velení. To vedlo Wehrmacht k tomu, že si u Temmler-Werke objednal 35 milionů tablet pro invazi do Francie a vydal manuál, jak je užívat. „Německá vojska byla uvnitř Francie za tři dny, což bylo velmi rychlé,“ upozorňuje Ohler. „Dokázala to jen proto, že řidiči tanků byli vzhůru ve dne v noci. A to bylo možné jen tak, že všichni v tancích byli na Pervitinu. Pervitin byl tajnou zbraní blitzkriegu. Bez něj to mohlo dopadnout úplně jinak.“

Boje v Rusku byly podle Ohlera příliš „velké a chaotické“ na to, aby Pervitin mohl Němcům pomoci je vyhrát. Válka se vyvíjela podobně jako drogová závislost. Na začátku je vše krásné a dokonalé, ale končí to katastrofou. „Těch posledních osm let nacistické diktatury, mezi lety 1938 a 1945, to bylo jako pervitinový trip v masovém měřítku,“ srovnává Ohler.

Pervitin, to mi něco říká

Jedním z vojáků, u nichž se vědělo o závislosti na Pervitinu, byl pozdější nositel Nobelovy ceny za literaturu Heinrich Böll. V dopisech, které posílal za války domů, prosil rodiče, aby mu Pervitin sehnali. Podle Steinkampa se u něj projevovala počínající toxická psychóza. V jednom z dopisů píše domů, že jiný voják, kterému se ostatní vysmívají, je ve skutečnosti ztělesněním Ježíše Krista. Najít válečné veterány, kteří by byli ochotni o Pervitinu mluvit, je těžké.

Většině z těch, kteří ještě žijí, je nejméně 90 let. „Zavolali jste příliš pozdě. Už by vám nerozuměl,“ dozvídáme se od manželky Ericha Rudorffera, nejúspěšnějšího žijícího pilota v historii vojenského letectví. Dnes mu je 98 let a je vážně nemocný. Další slavné letecké eso, jak se říká pilotům, kteří sestřelili alespoň pět nepřátelských letadel, třiadevadesátiletý Hugo Broch položí telefon se slovy: „Měli byste si mě vážít. Nechte mě na pokoji.“

O několik týdnů později se dovolám bývalému navigátorovi Kurtu Schulzovi. V 50. letech odešel s rodinou do Kalifornie. Dnes je mu 94 a každou středu chodí na pravidelná setkání leteckých veteránů, kteří prošli snad všemi válečnými konflikty 20. století. V roce 1940 se mladičký Schulze účastnil blitzkriegu v Holandsku, Belgii a Francii, o rok později šesti dlouhých průzkumných letů v jižním Rusku. V dalších dvou letech si jako navigátor připsal 23 nočních misí nad Anglií. „Pervitin. To mi něco říká. To víte, už mi paměť neslouží. Je mi 94,“ směje se Schulze do telefonu na druhé straně oceánu. „Něco jsem bral. Měl jsem pro to důvod. V noci jsem lítal mise a druhý den jsem potřeboval být vzhůru,“ vzpomíná. Vypráví, že v letectvu dostávali jakési bílé čtverečky (podle historika Steinkampa mohli letci metamfetamin dostávat i v této podobě, protože drobné pilulky by se jim po sestřelení mohly lehce ztratit).

„Pervitin. To je to slovo, které jsem dlouho hledal. Lidé se mě tu ptali, jak jsi mohl lítat ve dne v noci. Říkal jsem jim, že jsme měli takové bílé tablety,“ uzavírá Schulze náš rozhovor. Domluvíme se, že se zeptá dalších veteránů, zda by se nepodělili o své vzpomínky.

O týden později mi zazvoní telefon. „Ptal jsem se svých přátel a nikdo z nás tehdy nebral Pervitin,“ tvrdí Kurt Schulze. „A co tedy bylo v těch bílých čtverečkách?“ ptám se. „Hroznový cukr. Víte, co to je?“ odpovídá. „A jak jste potom zvládli vydržet létat tolik hodin bez spánku? Na to stačil jen hroznový cukr?“ zkouším ho nahlodat. „Byli jsme mladí a silní. Vždyť nám bylo dvacet!“

Podle Normana Ohlera se dnes většina veteránů stydí za to, že během války brali tolik drog. Sám má podobnou zkušenost. „Hovořil jsem s člověkem, který byl s Rommelem v Africe. Když jsem zmínil Pervitin, přestal se mnou mluvit.“ Během války nebyli Němci jediní, kdo užíval v boji stimulanty jako amfetamin a metamfetamin. Tyto látky, jen pod jinými značkami, dostávali i britští a američtí vojáci. A tato praxe neskončila s druhou světovou válkou. Třeba v roce 2002 vyplulo na povrch, že američtí piloti, kteří omylem zabili čtyři kanadské kolegy v Afghánistánu, byli nadopováni amfetaminem, aby zvládli dlouhý přelet.

Kdo byl první? Buddha, Sendy nebo Faust

Kdo a kdy uvařil první dávku pervitinu v Československu ve druhé polovině 20. století, není jasné. Mohl to být Miroslav Vaněk alias Buddha, který o sobě říkal, že návod objevil v patentové knihovně a pervitin podle něj uvařil už na konci 50. let. Mohl to být Iščan Kratochvíl alias Sendy, chlap jako hora s havraními vlasy, který byl známý tím, že držel slovo. Mohl to být Milan Manych alias Faust, o kterém se zase vědělo, že udává policii.

Jisté je, že mladí, často intelektuální rebelové, kteří se zhlédli v subkultuře hippies, hledali na konci 60. let způsoby, jak si přivodit nevšední zážitky. Experimentovali s léky, studovali farmakologickou a toxikologickou literaturu. Až někoho napadlo zkusit uvařit pervitin podle předválečných patentů.

Ač se dodnes mezi narkomany i policisty z protidrogového traduje, že se v Česku pervitin vyrábí podle říšského patentu firmy Temmler-Werke, není tomu tak. „Čeští vaříči si přizpůsobili Nagaiho postup,“ objasňuje penzionovaný policejní chemik Pavel Tomíček. Dnes se v Česku pervitin

nejčastěji redukuje s pomocí jódu a červeného fosforu z pseudoefedrinu, který pochází z léků na chřipku.

Traduje se i to, že pervitin pro českou toxikomanskou scénu znovuobjevil Jiří Glos, přezdívaný Freud. Sám nikdy nevařil, ale jeho znalosti chemie a farmacie měl mezi tehdejšími toxikomany málokdo. „Působil úplně mysticky,“ vzpomíná zpěvák Dan Horyna, který říká, že Glos mu dal poprvé ochutnat pervitin na zábavě v roce 1974. „Vysoký, štíhlý, trochu delší vlasy a ostře řezaná tvář hlubokého mystika. S očima propadlýma do hloubky. Nosil takové vytahané svetry do věčka, k tomu plandavé kalhoty, a působil dojmem zaníceného vědce,“ vybavuje si Horyna.

Glos se dokonce stal předlohou postavy Richarda z kultovního drogového románu Radka Johna Memento. Autor ho líčí jako manipulátora, který s pomocí drog ovládá své okolí – a balí kluky. „Pervitin z člověka vytvoří tak trochu monstrum. Někdo tomu propadne víc, někdo míň, ale z něj to vysloveně čišelo,“ říká Horyna. „On ty lidi dost ovládal, protože na to měl. Byl dobrý manipulátor a také člověk, který v té době poskytoval drogu. A ten, kdo ty účinky zažil, byl vlastně chycený do pastí. Byli jsme mladičci a nikdo tehdy nevěděl, co to potom způsobí.“

Osmašedesátiletý Jiří Glos je jednou z posledních žijících legend pražské toxikomanské scény 60. a 70. let. Bydlí v paneláku na okraji Prahy, má pořád delší vlasy a ostře řezanou tvář.

Vysoký, ale už ne štíhlý. Povídáme si v sídlištní hospodě, abychom měli klid, sedneme si do místnosti s automaty.

Nesouhlasí s tím, jak ho John ztvárnil v Mementu, ani s tím, že návod na výrobu pervitinu našel on. „My jsme hledali, ale prvotní impulz přišel od těch lidí, kteří už patent na pervitin přinesli.“ Zdá se, že věří konspiračně znějící teorii, že někdo přinesl návod i suroviny mezi pražské toxikomany cíleně ze Západu, aby je naučil pervitin brát. A vytvořil tak podhoubí pro jeho prodej po pádu komunistického režimu v roce 1989.

Faktem je, že po revoluci se výroba a prodej pervitinu rozjely ve velkém a lidé z první pervitinové generace, kteří s drogou neobchodovali, to nesli velice těžce.

Podobně jako úpadek jejich subkultury, když se pervitin rozšířil z intelektuálních kruhů mezi uživatele z nižších sociálních vrstev.

Od té doby je Česká republika epicentrem výroby a konzumace metamfetaminu v Evropě. Do Německa se vozil už v devadesátých letech, ale jen ojediněle. To se změnilo přibližně před šesti lety, kdy se do výroby a obchodu zapojila ve velkém vietnamská komunita.

Tomáš, bývalý uživatel a vaříč z Prahy, který se po léčení odstěhoval na malé město, vzpomíná, jak před šesti lety narazil na padesátilitrový barel „plnej matečáku“. Tak se ve vaříčském slangu říká odpadu, který vzniká při louhování pseudoefedrinu z léků. Našel ho u popelnice ve vietnamské tržnici Sapa na jižním okraji Prahy. „Říkám si, to si děláš prdel. To se tam válelo a tenkrát mi zablesklo, tak oni teda vařej ve velkém.“ V té době se také od známého vaříče dozvěděl, že si výukou vaření pervitinu ve vietnamské komunitě vydělal 150 tisíc korun.

Začaly se objevovat první velkovarny, kde se pervitin vyrábí jako v manufaktuře. Šéf protidrogové policie Jakub Frydrych ukazuje na videu ze zásahu osmilitrové baňky, které policie v

takových varnách zabavuje nejčastěji. V jedné se uvaří půl kila pervitinu. „Jednou jsme jich našli zapojených osmnáct,“ popisuje. „A kolem běhají čtyři Vietnamci v maskách a prostě vaří.“

Smrdělo to tam jako lékárna

V Německu zůstaly po válce tuny zásob zázračné pilulky. Trvalo deset let, než se rozprodaly na černém trhu, podotýká historik Peter Steinkamp. Pak se na Pervitin zapomnělo. Západ zaplavily jiné drogy, především heroin. Když se ale český metamfetamin začal ve velkém vozit do německého pohraničí, setkal se s velkým zájmem. Z pervitinu se stala oblíbená party droga, která se v Německu nepíchá, ale šňupe.

V pátek v noci přetékají ulice a podniky berlínské čtvrti Kreuzberg lidmi. Norman Ohler mi v místním baru vypráví, jak před pěti lety začínal pracovat na své knize. Tehdy požádal jednu známou o gram pervitinu. Slíbila mu ho sehnat od Čecha, který drogu dodával do berlínských klubů. Dealer, říkejme mu třeba Pavel, poslal spisovateli gram a k tomu kopii patentu na jeho výrobu firmy Temmler-Werke. „Byl to jeden z prvních dokumentů, které jsem získal,“ vzpomíná Ohler.

Nazítří, o halloweenské noci, stojím na střeše činžovního domu s výtvarníkem Hansem, Pavlovým klientem a kamarádem. Má ostře řezané rysy a krátce střižené vlasy. V kožené bundě vypadá jako pilot nacistické Luftwaffe. Ulice pod námi se plní směřujícími se partičkami v kostýmech upírů a čarodějnic. Díváme se na řeku Sprévu a Hans mi ukazuje pamětihodnosti místního nočního života: „Támhle je klub Watergate. Tam Visionäre.“

Vyprávím, jak jsem dopoledne proklouzla přes plot, který obklopuje nacistickou pervitinovou varnu na jihovýchodě Berlína. Bývalá továrna Temmler-Werke, kde se v laboratořích redukoval pervitin pro wehrmacht i německé hospodyňky, tu sobotu ještě stála ve čtvrti Johannisthal. Dělníci ji postupně demolují, aby na jejím místě mohly vyrůst nové bytové domy.

Ukazuji Hansovi fotky, jak se jedna z budov proměnila v horu stavební suti. V sobotu dopoledne byla fabrika zalitá ostrým sluncem babího léta, opuštěná a tichá. Po válce podnik zestátnil východoněmecký chemický průmysl, ale logo TW na cihlové fasádě hlavní budovy zůstalo. Uvnitř bylo vidět, že dělníci právě odlupovali východoněmecké nánosy. Ze zdi strhli sádkokarton, čímž obnažili původní bílé kachličky a zeleně natřené stropní trámy. Do několika místností nacpali bílé pytle s nápisem minerální vata.

„Smrdělo to tam jako lékárna, jako acylpirin,“ popisují Hansovi. „Cože?“ Hans zpozorní. „Víš, jak je cítit pervitin? Víš, že Temmleru po válce zůstaly tuny zásob?“ Zalesknou se mu oči. „Co když v těch pytlech mají starej pervitin. To by mělo cenu zlata. Podívala ses dovnitř?“

Po chvíli úvah nad pytli, jejichž obsah zůstává zahalen tajemstvím, jde Hans k věci. „Ztratil jsem telefon a nemám jeho číslo. Teď sednu na taxík a zajedu za jedním známým, který na něj má kontakt. Kdy s ním chceš mluvit?“ ptá se vážným hlasem. „Šlo by to třeba zítra?“ odpovídám nesměle.

Za hodinu sedím u stolu s hubeným sedmačtyřicetiletým mužem, který Berlínu vrátil pervitin už v roce 1993. „Za těch dvacet let jsme přivezli tak 300, 400 kilo,“ zní jedna z jeho prvních vět. Na sobě má seprané černé tričko, na němž mapku Berlína protíná tlustá bílá čára tam, kudy vedla berlínská zeď. Pavel emigroval dvanáct dní před jejím pádem, azyl už nedostal, ale i tak se rozhodl zůstat.

Před dvaadvaceti lety za ním přišel známý z klubu, kde pracovala jeho přítelkyně. „Typ mi říká, že jsem Čech, jestli bych to nedokázal sehnat,“ vzpomíná Pavel. „Tak to začalo.“ Pavel se dal dohromady s kamarádem, který pervitin pašoval od vaříčů z Česka. Někdy přivezl pár desítek gramů, jindy půl kila. Pavel od něj nakoupil za 36 eur za gram a stálým klientům ho prodával za 45 až 50 (v berlínských klubech stojí gram pervitinu dvojnásobek, podobně jako kokain). „Někteří si pro to chodili ke mně domů, měl jsem otevírací hodiny. Některým jsem to rozvážel. Nejlepší to bylo u McDonaldu. Dal jsem si jídlo a pak tam seděl, když jsem nechtěl, aby chodili ke mně.“ Sám ale začal brát a utápět v drogách své výtěky.

A pak ho praskla známá. Stihl včas utéct z bytu, kde policie našla drogy a zbraně. Pavel dostal tři čtvrtě roku natvrdo. Po všechna ta léta se mu dařilo svou závislost na pervitinu i způsob obživy tajit před matkou, za kterou jezdí dvakrát ročně. Kdyby seděl devět měsíců, všechno by prasklo, a tak se rozhodl skrývat, žít pod cizími identitami. Vydrželo mu to třináct let, než ho chytili. Protože na něj policie za těch třináct let nic neměla, snížili mu trest na tři měsíce. Pavel vyvázl i tentokrát. Pravidelnou návštěvu stihl a maminka se nic nedozvěděla.

Když ho propustili, předal obchod kamarádovi, přihlásil se na úřad práce a našel si místo v nočním klubu. „Spousta lidí mi říká, jestli to nechci dělat, že je toho málo. Ale já s tím skončil. Basa mi už stačila.“

Po Berlíně jezdí na kole a bere laciný amfetamin, protože na pervitin, jednu z nejdražších drog v německé metropoli, nemá peníze. V kuchyni v bytě u Hansova kamaráda chrlí jednu historku za druhou v rychlomluvě typické pro lidi na speedu. Třeba tu o Čechovi, který vařil perník jednu stanici metra od jeho berlínského bytu a dodával ho lidem, kteří ho vozili zpátky do severních Čech. „Chápeš to? Kdybych to věděl, tak od něj odebírám,“ kroutí nevěřičně hlavou. „Proč jsi nikdy nevařil sám?“ ptám se. „To bych neseděl tři měsíce, ale deset let.“

Po rozhovoru jdeme všichni do baru pro uzavřenou společnost, kde Hansovi kamarádi tráví sobotní noc. Vaří, jedí, pijí víno a kouří trávu před tím, než se půjdou bavit dál. Pavel po hodině odchází do práce v nočním klubu, tentokrát zcela legální. Po chvíli někdo klepe na zamčené dveře, Pavel se vrací. „Jo, a když jsem seděl, měli tam deset knih v češtině. Mezi nima i Memento, tak jsem si to znovu přečetl. To jsem ti chtěl ještě říct.“ Nasadí si kapuci a na kole vyrazí do noci.

**

Novinářská cena 2014, kategorie Nejlepší reportáž, vítěz

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší reportáž

Porota:

Kateřina Březinová, amerikanistka působící na Metropolitní univerzitě Praha a Univerzitě Karlově, zakládající ředitelka Multikulturního centra Praha, **Jana Hradilková**, publicistka, spisovatelka a

spoluzakladatelka několika neziskových projektů, **Janina Hřebíčková**, bývalá novinářka, pracovnice OSN a velvyslankyně, **Pavel Kosatík**, spisovatel a scenárista

Vítěz:

Foxtrot v prachu

František Šulc (Reportér Magazín)

www.reportermagazin.cz

Vyjádření poroty:

Reportáž komplexně zpracovává důležité, kontroverzní a citlivé téma českého vojenského angažmá ČR v Afganistánu, přičemž středem vyprávění jsou okolnosti tragického úmrtí pěti českých vojáků v červenci 2014. Odkrývá mozaiku skutečností a pohledů na každodenní práci vojáků a nutí rozpolcenou společnost k zamyšlení nad tím, že demokracie má svou cenu.

Foxtrot v prachu

František Šulc (Reportér Magazín)

Jaroslav Lieskovan po sobě zanechal syna Patrika. Jaroslav Lieskovan už nežije, byl jedním z pěti vojáků čety Foxtrot, kteří zahynuli letos v červenci v Afghánistánu. Jak přesně ona pětice zahynula? A co v této zemi vlastně Češi dělají? Dva spolupracovníci magazínu Reportér strávili koncem září více než dva týdny s českou jednotkou na základně Bagram, aby se na zmíněné otázky pokusili odpovědět.

České oběti v Afghánistánu

Je to podobné jako tehdy. Vozidla MaxxPro čety Foxtrot, tentokrát posílená o dvě auta čety Echo, projedou kolem afghánské policejní stanice a zastaví před nemocnicí, které všichni říkají korejská, protože byla postavena a vybavena za korejské peníze. Terénní auta se řadí do půlkruhu tak, aby každý ze střelců měl dobrý výhled a mohl hájit svůj prostor při případném útoku. Po kontrole se otvírají zadní rampy a vojáci, až na střelce a řidiče, sesedají.

Uprostřed improvizovaného stanoviště, kousek před vchodem do nemocnice, stojí poručík Ondřej Červený, přezdívaný „Červeňák“, velitel čety Foxtrot. „Tak tady zemřeli mí kluci,“ říká smutně a ukazuje na stále patrnou prohlubeň v zemi, kterou mezitím místní vypláchli vodou. Vojáci, stejně jako jejich velitel, hledí do ztvrdlé hlíny. Náhle se jeden sehne a zdvihne kousek něčeho. Je to zbytek látky, ne větší než desetkrát patnáct centimetrů. „To patřilo našim,“ řekne kdosi a schová ten kousek do kapsy, aby ho přidal k ochraňovaným artefaktům pocházejícím z onoho nešťastného dne.

8. července 2014 přibližně v půl osmé ráno se před korejskou nemocnicí uprostřed sestavy českých vojáků odpálil sebevražedný útočník. Výbuch zabil na místě čtyři z nich, další zemřel na následky těžkých zranění později. Čtyři pocházeli z 2. roty 43. výsadkového praporu z Chrudimi, jeden ze 41. mechanizovaného praporu ze Žatce. V Afghánistánu byli všichni zařazeni právě do čety F, tedy Foxtrot.

„Nejhorší byl ten zápach spálené nafty a těl. Ten cítíme pořád,“ říká Červený. „Když to bouchlo, byl jsem 400 metrů odsud. Prakticky hned jsme se rozběhli zpátky. Bylo to hodně dlouhých 400 metrů. Šlápl jsem skoro na skalp, pod autem ležely nohy. Pak jsem se dozvěděl, že to byly nohy toho sebevraha.“

Vypráví a přitom jde kolem plotu nemocnice na pole za ní, kde se nacházela v době exploze většina čety. Nalevo rozbili svůj stan všemi ostrakizovaní nomádi kučiové. Je kolem deváté hodiny a děti vyhnaly na pastvu po hliněných políčkách ovce. Kousek od stanů se pasou velbloudi a oslové. Tehdy v červenci měl za sebou Foxtrot také noční patrolu - čety ji absolvují každou noc, aby přítomností v terénu ochraňovaly strategickou základnu Bagrám. Po páté hodině ráno povstanci odpálili na základnu raketu - Češi dostali pokyn, aby vyrazili zajistit místo výstřelu do příjezdu jednotky rychlého zásahu a pyrotechniků. Zaparkovali před nemocnicí, v autech zůstali jen řidiči, střelci a zástupce velitele čety. Ostatní odešli na 400 metrů vzdálené místo za nemocnicí, kde zůstali až do onoho výbuchu.

Ve své novodobé historii dosud česká armáda neztratila během jednoho dne tolik mužů najednou. Útok vyvolal v Česku jak vlnu solidarity, tak vzrušené debaty o našem angažmá v Afghánistánu a obvinění vojáků, že jsou obyčejnými žoldáky. Náčelník generálního štábu Petr Pavel tehdy dokonce označil agresivní internetové diskuse ohledně zesnulých mužů za stoku.

Vojáci z 2. strážní rot v Bagrámu si o svých pocitech navykli hovořit, na padlé vzpomínají každý den. Připomínají jim je různé osobní věci – součást Síně cti jednotky: gumový pásek na ruku, na kterém je napsáno, co se 8. července 2014 stalo, či pět fotografií visících na překližkové stěně mezi odpočinkovým předsálím se stoly s fotbálkem a místností s telefonem a počítačem s přístupem na internet. Pod pěti fotografiemi jsou tři svázané sešity se vzkazy z domova, které si vojáci procházejí, když čekají na telefon.

Čeští vojáci jsou – jakkoli drsně to zní – ve válce. Nejde o válku masovou, nejde o bitvy, v nichž jsou jasně vytyčené linie, fronty, tak jak je má zafixované většina lidí z filmů z první a druhé světové války. V povstaleckém či asymetrickém konfliktu se střídají okamžiky naprostého klidu s intenzivními střety - několikaminutovými až mnohahodinovými. Člověk neví, kdy se situace změní, což zvyšuje tlak na psychiku. Vše se navíc odehrává v obydlených oblastech a ochrana civilistů je, jak přesvědčivě vysvětlují vojáci, prioritou.

„Obě naše armády jsou nástroje zahraniční politiky a děláme jen to, co po nás naši představitelé chtějí,“ říká americký podplukovník Mark Sherkey ze 101. výsadkové divize, pod něž v Bagrámu spadají i čeští vojáci. Válka v Afghánistánu začala poté, co 11. září 2001 zahynuly ve Spojených státech téměř tři tisíce lidí při teroristickém útoku organizovaném skupinou al-Káida: ta měla své základny právě v Afghánistánu, kontrolovaném tehdy radikálním islamistickým Talibanem. Česká republika se do operací zapojila jako spojenec Ameriky v rámci dalších sil Severoatlantické aliance.

Většina českých vojáků v zahraničí i doma včetně příbuzných věří, že v Afghánistánu slouží ve vyšším a ctihodném zájmu. Což je jedna z věcí, která se ukazuje na příběhu 2. strážní roty, čety Foxtrot, pěti padlých vojáků, nejstaršího z nich, Jaroslava Lieskovana. Úkol: z patroly na patrolu Kapitán Jiří Pazděra má domovskou základnu v Žatci, nyní ale velí 2. strážní rotě v Bagrámu a v Afghánistánu je již potřetí. Má mušketýrský knír a bradku, a pokud se na chvíli

utrhne z velitelství, které je na druhé straně letiště, než jsou ubikace vojáků, rád si zazpívá (respektive „zařve“) u počítačové hry s virtuální kapelou. On je zpěvák, jeden z jeho vojáků bubeník a počítač obstará zbytek.

Nasazení na různých místech Afghánistánu může porovnávat a říká, že takové tempo ještě nezažil. To je podle něj jeden z hlavních rozdílů například oproti předchozí misi v Lógaru.

„Tam měly čtyři až pět patrol týdně, v extrému to bylo šest patrol, takže ještě víc než tady. Patrola tam ovšem byla čtyř-, pěti-, maximálně osmihodinová. A když už byla osmihodinová, tak to byl, jak se tomu říkalo, záděr. Navíc četa ráno vyjela, ve dne se vrátila a v noci měla volno,“ říká Pazděra.

Nasazení za posledního půl roku v Bagrámu se dá nazvat „záděrem“ na druhou. Zde na každou četu vychází pět úkolů týdně, ale jeden z pěti „pracovních“ dnů tvoří třeba třinácti- až patnáctihodinová mobilní a pěší patrola mimo základnu, ve dne v noci. Dalším úkolem je takzvané QRF, tedy jednotka rychlého nasazení, která se v případě potřeby vysílá kamkoli. Čety také zajišťují „taxi“, což znamená dopravu a ochranu amerického velitele a jeho podřízených a civilně-vojenských týmů mimo základnu na jednání s Afghánci nebo třeba kontrolu rozvojových projektů.

Na misi v Bagrámu působí čeští vojáci v prostoru o velikosti třináct krát sedm kilometrů a nepohybují se ve větší vzdálenosti než deset kilometrů od základny. To má své výhody – znají skvěle prostředí a jsou schopni zaznamenat sebemenší odchylky od normálu, ale i nevýhody. Především v tom, že je omezený počet přístupových cest, takže je možné odhadovat pohyb patrol a také náchylnost k rutině.

„Tohle je moje třetí operace – jedenkrát Bosna a dvakrát Afghánistán. Co se týče nasazení, tohle je zatím nejnáročnější,“ říká vášnivý spartan, rotný Ondřej „Fiš“ Fišar ze 43. výsadkového praporu z Chrudimi, který na neprůstřelné vestě nosí na suchém zipu obrázek panáčka močícího na nápis Slavia. „Jde o malej prostor, jsme neustále venku, znáš každý kámen, takže člověk se musí hodně snažit, aby neupadla pozornost, což může být osudné. To je to nejhorší.“

Jak říká kapitán Pazděra, ti, kteří byli již v Afghánistánu předtím, se s novým bagrámským operačním tempem srovnávali paradoxně hůře než nováčkové. Ten, kdo změnil taktiku a začal zvyšovat počet hodin mimo základnu, je již zmíněný podplukovník Mark Sherkey, jenž velí i Čechům. Vojáci o něm říkají, že trpí syndromem „neposlušných tenisek“. Má totiž v oblíbě dělat si na výjezdech mimo základnu, co chce, což ty, kteří jezdí „taxi“ a mají ho nejenom vozit, ale i chránit, dovádí k šílenství. „Je na jednání, najednou vyjde s nějakým Afgháncem, naskočí do auta k afghánským policistům a odjíždí pryč,“ vypráví zamračeně jeden z vojáků. „Musíme naskákat do aut a pak ho stíháme a ani nevíme kam.“

Sherkey na to reaguje s úsměvem. Říká, že ví, že to ztěžuje vojákům život, ale že musí držet krok s těmi, s nimiž jedná. Čeští vojáci reptají nejenom na tohle, ale i na neustálé zvyšování hodin mimo základnu. Americký podplukovník však nedá na Čechy dopustit. „Jsou velice adaptabilní. Vypadá to, jako by neexistoval úkol, který by nebyli schopni splnit. Zbytečně se nestresují a umějí se vyrovnávat s požadavky i s tím, co se stane,“ vypočítává Sherkey. „Druhý den po sebevražedném útoku už zase byli venku a patrolovali. Jsou to velice inteligentní bojovníci, nejsou pasivní, chtějí se střetnout s nepřítelem, ale zároveň agresivitu kontrolují. Jsou extrémně fyzicky zdatní a mentálně agilní. Tato kombinace z nich dělá výtečné bojovníky.“

Co ho vedlo ke změně taktiky? Více důvodů, například snižování počtu spojeneckých vojáků a základen - především však zvýšené napětí po prezidentských volbách, kdy téměř sedm měsíců Afghánistán nevěděl, který z kandidátů vyhrál. Nyní, po nedávné inauguraci Ašrafa Ghaního a jmenování jeho konkurenta Abdulláha Abdulláha do nové funkce šéfa vlády, se napětí snížilo.

A koncem září se také zdá, že nová taktika funguje: lze to ukázat na počtu raket vystřelených na základnu. Zatímco během zimy, kdy je povstalecká aktivita nízká, odpálili na Bagrám necelých šedesát raket, za dalších pět měsíců to bylo jen o málo více: přitom ale prošlo léto, kdy jsou Taliban a další skupiny povstalců tradičně aktivnější. Jak čelit léčkám V přístrojích pro noční vidění vypadá okolní krajina jako ze sci-fifilmu. Polorozbořené hliněné stavby připomínají obrovská termiště. Nalevo, asi čtyřicet metrů od silnice, kde zůstala stát terénní vozidla MaxxPro, se objevuje několik kontejnerů. Právě odtud několikrát povstalci napadli ze zálohy české vojáky projíždějící po silnici, právě z tohoto místa zranil odpálený ruční protitankový granát (RPG) několik dnů po sebevražedném útoku střelce ve věži bojového vozidla.

Povstalci už však odsud neútočí, protože jsou mrtví - a to právě po střetu s Čechy, kteří změnili taktiku. Ve vojenské hantýrce se střet s nepřítelem označuje jako „kontakt“ a prošlo si jím všech sedm čt. 2. strážní roty. Ukázalo se, že jeden ze zabitých patřil mezi takzvané kapitány a jeho smrt ochromila činnost povstalců v okolí základny minimálně na měsíc a

půl. V rámci psychologické války nyní čeští vojáci rozdávají letáky se čtyřmi fotografiemi, na jedné je i onen kapitán. Nápis upozorňuje místní obyvatele, že není dobré útočit na koaliční jednotky.

Vojáci na pěší patrole urazí během noci čtyři pět kilometrů i více. Někdy vyjdou do prostoru jednou, uprostřed noci, jindy dvakrát. Průběh je podobný. Ve chvíli, kdy auta sjedou z asfaltové silnice na nezpevněnou, zhasnou světla a řidiči jsou odkázáni na přístroje pro noční vidění a na poznámky střelců, kteří sedí či stojí vysoko v kymácející se věži a mají přehled o okolí. Vozidla MaxxPro obvykle sjedou na sklizené pole, přejíždějí přes nízké valy ze ztvrdlé hlíny oddělující políčka, a jelikož jsou vysoká, houpají se jako v bouři. Velitel patroly je nechá rozestavit do kruhu, aby bylo provizorní tábořiště chráněno do všech směrů. Vojáci se pak střídají na stráž, odpočívají či spí v autech nebo si ustelou na zemi „u kola“ - pokud nejdou na pěší hlídku. Pokud ano, procházejí se po kozích stezkách, vinoucích se nahoru a dolů tu mezi zídkami, tu mezi dvěma políčky kukuřice, tu mezi zavlažovacími kanály, ve kterých je voda: kdo špatně šlápne, má mokro v botách, občas se zaboří po kolena. Sem tam někdo potichu zakleje.

Pokud se pěší patrola protáhne nebo začíná později v noci a trvá do východu slunce, po čtvrté hodině se začnou ozývat muezzini a mešity ožijí. Lidé spěchají ještě za tmy k modlitbám a mohou spatřit vojáky, kteří potmě, jako duchové, procházejí kolem nich. Vojáci je zdraví salam alejkum (mír s vámi). Hodně jich odpoví, jiní dělají, že nevidí. Většina chce zůstat mimo tuhle válku, ale je jaksí uprostřed.

Když svítí měsíc, je bez přístrojů vidět skoro stejně dobře jako s nimi, byť ne do takové vzdálenosti. Patrola se během stanovené cesty několikrát zastaví. Někdy dojde k místům, odkud povstalci rádi odpalují rakety, či tam, kde by mohla čekat léčka; vojáci zalehnou do prachu nebo trávy prorostlé bodláčím a čekají. Hodinu i déle, zda se neobjeví povstalci. „Střecha na šesté hodině,“ ozve se potichu. Sledovaný muž však jen přidřepne na okraj střechy a začne močit. Zřejmě na střeše spal a nemá tušení, kolik lidí jej v tu chvíli přes přístroje na noční vidění pozoruje, zda se mu v ruce neobjeví zbraň.

Vy jste jiní Jedna policie nedaleko od sebe, a přitom dva naprosto odlišné světy. Nad stanovištěm ANP 4 (Afghánská národní policie 4) vlaje afghánská vlajka, ze které zbývá stěží třetina, kolem rozpadající se budovy s hliněnou věží je val s žiletkovým ostnatým drátem. A na valu mezi bodlácím vyrůstá několik rostlin marihuany. Všichni o nich vědí, ale dělají, jako by tam nebyly. Policisté si svítí a vaří na jedné plynové bombě, nemají auto a vypadají, eufemisticky řečeno, nesourodě. To policejní stanoviště ANP 20 je udržované mnohem lépe, připomíná hrad, je napojené na elektřinu, policisté mají k dispozici auto, vypadají disciplinovaněji a je jich tam mnohem více.

Stanice ANP 4 má nového velitele, který to vůbec nebude mít lehké. Je jím čtyřicetiletý poručík Shafi allah, který nedávno dokončil tříměsíční policejní školu. Setkal se s tím, s čím se mnohdy setkávají jeho kolegové po celém Afghánistánu – jeho předchůdce si po převelení odvezl z policejní stanice, co se dalo, takže Shafi allah je vděčný i za postel a petrolejové lampy, které mu přivezou čeští vojáci. Ještě větší rozruch vyvolá doktor jednotky kapitán Jiří Tóth, který na mandolínu zahraje při čaji policistům několik písní v jejich rodném jazyce. Zdánlivě banální věc, jako je posezení bez vest a přileb s afghánskými policisty či vojáky při čaji, pojídání chleba a hroznového vína, patří k důležitým činnostem v rámci takzvané protipovstalecké strategie: jejím cílem je naklonit si místní obyvatelstvo na svou stranu, aby neposkytovalo podporu povstalcům.

„Z těch 43 zemí, které tu jsou, nemáme problém se 41. Vadí nám Spojené státy a Británie především proto, že podporují Paštuny. Zároveň se nechovají tak jako Češi,“ tvrdí dvaatřicetiletý poručík Nadžibulláh z policejní stanice ANP 20. Je Tádžik a ti se na Paštuny dívají s velkým podezřením. Proč má Čechy v oblibě? „Vy přijedete, sednete si s námi, dáte si čaj a hroznové víno a popovídáme si. Navíc hodně pomáháte, třeba s opravou školy a tak. Proto vás místní mají rádi.“

Po pravdě, ne všichni. Pomineme-li ozbrojené útoky a to, že někteří lidé neodpovědí ani na pozdrav, občas začnou na pancíři vozidel MaxxPro chrastit kameny, které někdy propadnou dovnitř přes střelcovu věž. Kamenují děti, mladší i starší, a pro vojáky zvláště na pěší patrole není nic příjemného, když se do nich pustí deset dvacet výrostků. Nefunguje na ně ani otočení věže a namíření zbraně. I proto mají vojáci od Američanů takzvané „paintballky“ – náboje naplněné barvou (na rozdíl od evropského sportovního paintballu jsou kuličky s barvou větší a zásah více bolí). „Nejde o to je trefit, a když už, tak do nohou. Spíše je chceme vystrašit. Jelikož nevědí, že po nich nestřelíme normální zbraní, vždy se rozutečou, což je ostatně cíl,“ říká pětadvacetiletý desátník Jan Benda přezdívaný „Bendis“ z čtyř Foxtrot, který je v zahraniční operaci poprvé.

Nejhorší případy házení kamenů na české vojáky se odehrály na místě, které je známé jako poloostrov a nachází se mezi dvěma říčními koryty. Místní indoktrinovali děti, aby házely kameny na spojenecké vojáky, protože se jim to přičte k dobru po smrti. Půjdou přímo do nebe. Proč? Nikoli z politických, ale z ryze kriminálních důvodů, jak vyprávějí Češi. Na poloostrově operují gangy, které se zabývají pašováním a dalšími nelegálními činnostmi - patrolování vojáků a policistů je ohrožuje.

Člověk na Západě si snadno z médií vytvoří obrázek, že Afghánistán je jedna velká frontová linie, kde se pořád bojuje. Není tomu tak. V Kábulu jsou zácpy jako v kterékoli jiné metropoli, vlastně ještě horší, protože jen málokdo dodržuje i ta nejzákladnější pravidla. Ulice jsou sice plné děr a výmolů, ale pulzují životem a obchody jsou osvětlené. Dopravu občas zastaví paovce a vedle krámků

s elektronikou visí na háčích před řeznictvím kusy masa obletované mouchami. V jedné uličce jsou vedle sebe krámky, v nichž se prodává originální vybavení pro koaliční vojáky, které zjevně pochází z vykradených kontejnerů. Ten, kdo se ocitne v Kábulu opakovaně, a zvláště má-li jej šanci spatřit ze vzduchu, zjistí, že se město rozvíjí a že se v něm staví. Člověk by měl pocít, že je v normálním městě rozvoje světa. Nebýt třeba těch občasných sebevražedných útoků... Tragický konec jedné noci „Když to bouchlo, otočil jsem se s věží, protože jsem si myslel, že to bylo RPG, a očekával jsem střelbu. Pak jsem si všimnul hořícího auta a bylo mi jasné, že jde o něco jiného. Volal Červeňák (velitel čety Foxtrot Ondřej Červený, pozn. red.) a chtěl vědět, co se stalo. Slezl jsem z věže. Nejprve jsem nebyl schopen zaostřit, pak jsem odpověděl a vyběhl ven,“ říká svobodník Ladislav „Hetý“ Hetfl aiš, který je v armádě tři roky. „Prvního jsem viděl Šenkyho, otočil jsem ho a zjistil, že je to špatný. Pak volal Bendis, že Lesák ještě žije, ať mu hned jdu pomoci. Tak jsem utíkal.“

Ostatní vojáci, kteří přežili útok sebevražedného útočnicka 8. července 2014 u korejské nemocnice, popisují incident stejně. Dohromady bylo mužů na místě devět – čtyři řidiči, čtyři střelci a zástupce velitele čety štábní praporčík in memoriam Jaroslav Lieskovan, zvaný „Lesy“ či „Lesák“. Z těchto devíti čtyři zemřeli na místě – Ivo „Kluzo“ Klusák, Libor „Ligy“ Ligač, Jan „Šenky“ Šenkýř, David „Beny“ Beneš. Pátý, Jaroslav Lieskovan, podlehl následkům zranění později. Kromě Davida Beneše, který byl ze Žatce, byli všichni mrtví z druhé rotы chrudimského výsadkového praporu.

„Člověk zjistí, že to není jako ve filmu,“ vzpomíná šestadvacetiletý četař Tomáš „Staroch“ Starý, který byl v době výbuchu se zbytkem čety asi 400 metrů daleko. „Nemohli jsme udělat vůbec nic jinak. Hned jak jsme přiběhli, začali jsme kluky ošetřovat. První pomoc už ale poskytli Bendis s Hetým a udělali to dobře. Udělali, co se dalo.“

Tohle však byl až konec jedné dlouhé noci. Foxtrot vyrazil před osmou večer 7. července ze základny Bagrám, která je domovem přibližně čtyřiceti tisíc lidí a v noci vypadá jako obrovská svítící kopule. Ve čtyřech vozidlech MRAP značky MaxxPro bylo 19 lidí – 17 českých vojáků, tlumočnick a příslušník speciálních sil americké námořní pěchoty, který byl na Bagrámu na stáži. Mimochodem, z jeho hodnocení vyplývá, že se jednotka nedopustila žádných taktických pochybení, že by jednal stejně.

„Byli jsme po dvanáctihodinové patrole. Hodně jsme chodili, spali jsme tak hodinu,“ říká poručík Ondřej Červený o osudném ránu. Krátce před půl šestou byla z prostoru za korejskou nemocnicí na Bagrámu odpálena raketa 107 mm, kterou ve vzduchu zničil protivzdušný systém Phalanx. Četa Foxtrot dostala pokyn vyrazit na místo, stalo se tak před šestou hodinou. Měla zajistit, aby místní neodnesli důkazy před příjezdem pyrotechniků. Po šesté zaujala vozidla kruhovou obranu před nemocnicí a větší část čety odešla zajišťovat místo odpalu. Když přijeli pyrotechnici, vydali se příslušníci Foxtrotu prohledat místo u pole, kde mohly být uloženy zbraně, pak zastavili dva podezřelé mladíky a začali jim digitálně snímat otisky prstů, charakteristiky oční čočky a odebírat vzorky DNA. (Tyto informace se ukládají do databáze a pomáhají při vyšetřování teroristických útoků a dalších povstaleckých aktivit - například kladení nástražných výbušných systémů.)

Četa původně dorazila před korejskou nemocnici s afghánskými policisty. Ti zanedlouho odjeli, protože to nebyl jejich rajon, a zavolali jiné. Jejich auto vjelo mezi vozidla české jednotky a nastalo to, co se děje vždy, když přijedou vojáci k afghánským policistům nebo vojákům – přelévání nafty z kanystru do kanystru. Příděly jsou tak malé, že Afghánci odmítají doprovázet koaliční vojáky, pokud nedostanou naftu. Zlé jazyky však tvrdí, že ani tak nejde o využití nafty pro služební účely, jako spíš pro šmelení.

„Po výbuchu jsem vyběhl zadem, skoro poslepu, auto začínalo být plné dýmu. Když mi došlo, že to nebylo RPG (zásah ručního protitankového granátu, pozn. red.), myslel jsem si, že to vybuchla

nafta, kterou jsme dávali místním policistům, a pak jsem to viděl. Kolem byla rozházená těla a jejich části," popisuje střelec Jan Benda.

Vrtulník přiletěl do půl hodiny a zanedlouho dorazila také četa Bravo, která měla ten den službu jako jednotka rychlé reakce QRF (ta zajišťovala místo odpalu rakety a zpátky se po výbuchu vracela od brány základny). Příslušníci Brava i Foxtrotu se podíleli i na uklízení místa útoku. „Když jsme pak vyklízeli auta, Ondra Fišar našel na sedačce kuličku. Tak nám začalo docházet, že to nebyla náhoda, že se někdo odpálil,“ říká Jan Benda. Kuličky z ložisek byly prakticky ve všech autech, ve zdi i v obětech. Evidentně jimi byla naplněna sebevrahova vesta, aby se zvýšil účinek exploze.

Kromě čtyř českých vojáků zemřeli na místě ještě dva policisté a šest místních obyvatel, z toho pět dětí. „Byl jsem na klinice a uklízel jsem. Bylo neuvěřitelné, že se to mohlo stát, a obzvláště divné bylo, že se ten člověk odpálil, když byly kolem děti,“ říká Shah Mullah Agha, strážce v korejské nemocnici, který při výbuchu přišel o příbuzného, a dodává, že se lidé z vesnice snaží viníka nalézt, a když ho najdou, zabijí ho. „Vy jste přišli o pět lidí, my ještě o víc.“

„Lesy (zesnulý Jaroslav Lieskovan) vždy říkal, že děti jsou nejlepší balistika. Bejvávalo,“ říká svobodník Jakub Všetička, který na místo útoku dorazil se zbytkem čety. Balistikou myslí ve vojenské řeči neprůstřelnou vestu a helmu. Všichni vždy spoléhali na to, že pokud jsou nablízku děti, nikdo nezaútočí, protože v místní kultuře – stejně jako v mnoha dalších – jsou nedotknutelné. To ostatně vede k závěru, který opakují všichni, že sebevrah určitě nebyl z této vesnice, v níž vojáci do té doby neměli žádný problém.

Prakticky všichni věří, že atentátník přišel z Pákistánu a byl Paštun, což u Tádžiků, kteří této oblasti dominují, není zas tak překvapivé. Avšak – jak dodal jeden z afghánských policistů – ten, kdo ho řídil, byl zřejmě z nějaké sousední vesnice. Tomu nasvědčuje i další věc. Všichni, ať už vojáci, či Afghánci, jsou přesvědčeni, že šlo o léčku na spojenecké vojáky (povstalci jednotlivé národnosti v rámci koalice příliš nerozlišují). Ten, kdo útok plánoval, znal postupy koaličních sil v případě odpálení rakety na Bagram, tedy že k místu vyjedou vojáci, a zároveň to místo dobře vybral: v okolí totiž není mnoho vhodných parkovacích ploch, zvláště po ránu, kdy začíná na silnicích houstnout provoz. A pak se všichni shodují ještě na jednom: organizátora útoku se nejspíše nepodaří nalézt, a mimochodem, může to být i některý z povstalců, kteří byli v posledních měsících zabiti.

Smrt a nesmrtelnost „Dá se říct, že je to moje druhá rodina. Zažil jsem s klukama to nejlepší i to nejhorší,“ říká Jakub Všetička, který je v armádě tři roky a „nelituje ani jednoho dne“. „Po tom útoku jsme pořád rozebírali, zda něco nešlo udělat jinak, lépe, předejít tomu, ale nejspíš nešlo. V zásadě jsme se z toho vykecali.“ „Vykecat se“ je velice trefný výraz a je jednou z několika věcí, která člověka nepatřícího k jednotce zaujme. Vojáci jsou totiž velice otevření, o tragédii i o kamarádech chtějí hovořit.

Zesnulý Jaroslav Lieskovan, který ještě několik dní bojoval o život v nemocnici, patřil k legendám 2. roty: jejím členem byl 19 let, měl zkušenosti a pověst respektovaného a přirozeného vůdce. „Lesák byl kamarád, hodně toho uměl,“ vzpomíná například na chvíle po útoku Ladislav Hetfl aiš. „Měl jsem ho za xovaného jako velkého chlapa. Když jsem nastoupil, tak jsem se ho dokonce bál. A když jsem ho viděl, jak tam leží, to bylo strašný, nepřirozený.“

Další voják, který zahynul, Ivo Klusák, nebyl příliš upovídaný, byl skvělý řidič, klidný a rozvážný. V prosinci se mu narodila dcera, s manželkou ještě vychovávali syna a těsně před odjezdem dokončil rekonstrukci bytu. Život Libora Ligače byla zas jedna velká „pařba“, jak řekl jeden z jeho

spolubojovníků na posledním rozloučení. Byl skvělý odstřelovač, a „i když nadával, tak se smál“, zkrátka byl jedním z tmelících prvků jednotky. Jan Šenkýř byl „pohodář“, měl rád pivo a holky a řídil rozvázně. Jeho vášní bylo bagování, tedy žvýkání tabáku, což je mezi českými vojáky poměrně rozšířený zvyk. David Beneš zase skvěle „zapadl mezi Chrudimáky, i když byl Žatečák“.

„Jedna věc těch pět spojovala,“ říká rotný Ondřej Fišar. „Všichni byli zkušení a rozvážní, nevyhledávali žádná dobrodružství, chtěli odvést co nejlépe svou práci. To je na tom to nejsmutnější, že to odnesli zrovna oni.“

Ať se člověk baví s kýmkoli, mají jen jeden příběh toho, co se stalo před korejskou nemocnicí a poté. „Kluci tu událost probírají tak dlouho dokola, až zmizí individuální detaily,“ vysvětluje poručík Rostislav Klíma, psycholog: v armádě je dva roky a do jednotky přijel těsně po tragédii. „Díky sezením se poskládá jednotná realita, čímž se snižuje riziko rozvinutí posttraumatické stresové poruchy, která je primárně způsobená nezpracovanou traumatickou událostí.“

Při sezení, které neprobíhá okamžitě po události (psychologové ze zkušenosti vědí, že vojáci se obvykle chtějí nejprve osprchovat, najíst se a odpočinout si), se ukázala další důležitá věc, která vojáky držela. „Chrudim je velice uzavřená, mají nastavený silný sociální systém, je to určité bratrstvo a jen tak mezi sebe někoho nepustí. Jsou zvyklí si pomáhat a řešit problémy sami,“ říká psycholog Rostislav Klíma. Vojáci si tak dokonce udělali sezení sami, bez jeho přítomnosti, jen na základě jeho instrukcí.

Proběhla i dvě rozloučení v kapli – první za čtyři mrtvé a druhé za Jaroslava Lieskovana. Na bohoslužby, které slouží pravidelně v Bagrámu kaplan, poručík Tomáš Mlýnek, přitom chodí z jednotky pravidelně asi tři lidé (proto je zde katolický kněz, který pracuje v armádě už tři roky, slouží v angličtině; američtí vojáci se totiž dostávají ve větším počtu).

„Nebyla to ani mše. Dal jsem do kaple fotku a každý, kdo chtěl, mohl přijít. Vojáci toho využívali hodně,“ popisuje kaplan Tomáš Mlýnek. „Přišli samozřejmě i Američané, kteří mají takový krásný zvyk, že si sundají hodnostní označení a dají je k fotce jako znamení holdu mrtvému. Osádky vrtulníků Kiowa a Apache zase vyrobily pro rodiny padlých certifikáty s americkou a českou vlajkou.“ I podle kaplana se vojáci se zážitkem vyrovnávají dobře, událost je stmelila. „Zajímavé je, že byť na mši kluci nechodí, zdvihl se zájem o medailonky archanděla Michaela a jedni si dali do auta růženc. Také jsem rozdál všechny nové polní Bible. A to jsem si přivezl dvě krabice.“

Všichni vojáci ještě budou procházet dalším vyšetřením doma, v Afghánistánu se však nesměli zastavit. „Je to stejné, jako když se vojákovi neotevře hlavní padák, takže použije záložní. Musí jít okamžitě do letadla a skočit si znovu, aby získal jistotu. Potřeboval jsem, aby znovu získali jistotu tím, že budou jezdit ven,“ říká velitel jednotky Jiří Pazděra.

Četu Foxtrot doplnili lidé ze štábu, již druhý den byla znovu v terénu a třetí den se vydala na místo, kde došlo k sebevražednému útoku. Zkrátka dorazili náhradníci a okamžitě se zapojili do hlídkování. „Nastupuje se blbě, protože člověk neví, co ho čeká: přijmou tě, nepřijmou tě,“ říká rotmistr Tomáš Vodička, který nahradil Jaroslava Lieskovana na pozici zástupce velitele čety, v jiné četě slouží i jeho bratr. „Jedeš sem vlastně jako takové nechtěné dítě. Ale okamžitě jsem zapadnul.“

Velitelé měli obavu, aby se nezměnilo chování vojáků k místním obyvatelům. „Na chvíli, než se s tím srovnali, jsme je neposílali do vesnic a požádal jsem Američany, abychom jezdili méně

denních patrol a více nočních. Během nočních patrol nedochází k takové interakci s místními,“ říká Pazděra. „Po útoku se určitě projevila větší nedůvěra vůči Afgháncům. Bedlivěji jsme jim koukali na oblečení, jestli pod ním něco nemají, nepouštěli jsme si je do sestavy a podobně,“ vysvětluje Ondřej Fišar. Nyní se vše vrací do starých kolejí.

Žádné zprávy, dobré zprávy V bytě v Hradci Králové drží malý Patrik krabici medailí. Začne je rozkládat po podlaze. Patrik je syn Jaroslava Lieskovana, je mu šest let, a jestli jej něco baví, pak vše, co se týká armády. Co když bude chtít jít v tátových stopách? „Nepustím,“ odpoví nejprve rezolutně Jana Lieskovanová, manželka Jaroslava. „I když vím, jak to měl manžel. Brala jsem si ho vlastně s armádou, takže s tím jsem nemohla nic dělat. Pokud k tomu dítě inklinovat bude, tak vím, že s tím nic neudělám, že si prosadí svoji.“

Odjezd blízkých do operace v zahraničí je pro rodiny téměř vždy těžký i přes pravidelný kontakt s vojáky. Každá zpráva o výbuchu, přestřelce, zraněných a mrtvých dokáže příbuzné vystrašit, byť se tak stane daleko od místa, kde jsou čeští vojáci. Ti mají naopak tendenci zlehčovat, co se odehrává, či dokonce si vymýšlet. Není tak neobvyklé, že voják příbuzným tvrdí, že je úplně jinde, než ve skutečnosti je, či říkají: My nevyjíždíme ze základny, to, co se děje, se nás netýká.

„Manžel byl perfektní, všechno je v pohodě, jídlo dobrý, a kdyby něco bylo ve zprávách, tak u nás to nebylo,“ popisuje Jana Lieskovanová: samozřejmě věděla, že se manžel nachází v bojové zóně. „Myslela jsem, doufala jsem...“ říká Helena Mikulová, matka Jaroslava Lieskovana. „Bylo to dva dny předtím, než se to stalo, mluvila jsem s ním po telefonu. Smál se, říkala jsem mu, dávej na sebe pozor, Jarečku, a on říkal, neboj, vždyť já na sebe dávám pozor, a že se mi vždycky vrátí.“

Bratr Jaroslava Lieskovana se také jmenuje Patrik – Jaroslav mu vždy záviděl jeho jméno, až je dal synovi. A také on je voják, slouží u 102. průzkumného praporu v Prostějově. I nejmladší z trojice bratrů, Jan, chce po maturitě nastoupit na Univerzitu obrany v Hradci Králové a stát se vojenským lékařem. „Zvláště to, co se stalo s bráchou, mě utvrdilo v tom, že se chci stát vojákem,“ odhodlaně tvrdí Jan. „Lidi si mohou říkat, co chtějí - o žoldnérích a tak.

Pro mě to má smysl.“

Patrik byl v Afghánistánu dvakrát, takže tušil asi nejlépe, v jakém prostředí je jeho bratr a co všechno mu hrozí. „Člověk se na to nemůže připravit. Nepřipouští si, že by se to stalo zrovna takovému veteránovi,“ říká Patrik. „Na druhou stranu, v Afghánistánu chodíte, projdou kolem vás tisíce lidí, projedou auta... Není možné každé zkontrolovat. Víím, že se něco podobného může stát.“

Podobně jako vojáky v Bagrámu i pozůstalé příjemně překvapila vlna solidarity (těm hanlivým komentářům se Jana Lieskovanová vyhýbá) a výše částky na podporu, kterou se od lidí podařilo vybrat. Někteří se obávají, aby tento zájem měl delší trvání. Chrudimští vojáci, kteří stáli za charitativními akcemi, proto spolu s velením armády zvažují založení fondu pro vojáky a jejich rodiny v tíživých situacích. Nadační fond by chtěla založit i Helena Mikulová. I tyto plány lze považovat za součást vyrovnávání se s tím, co se stalo.

Pozůstalí oceňují přístup ministerstva a především armády. Přesto všechno se s událostí musí nakonec vyrovnat sami – a po svém. „Plánuju změnu bytu. Vybírali jsme ho spolu, zařizovali jsme ho spolu, každá místnost je pro mě bolavá. Jsem tady z toho taková nervózní. Každá máme obranné reakce jiné. Jedna z manželek říká, že to má stejně, že také budou shánět něco jiného. Další zas říká, že ji to doma uklidňuje,“ říká Jana Lieskovanová.

Stát a jeho vojáci V komentářích na internetu se člověk občas dočte, že čeští vojáci slouží v Afghánistánu jen kvůli penězům. Většina z těch, kteří prošli zahraničním nasazením, toto tvrzení vehementně odmítá. Peníze mohou hrát roli, ale jen do první přestřelky.

Je také zajímavé, jak je mezi vojáky populární názor prezidenta Zemana o boji proti terorismu (body u nich naopak prezident ztrácí smířlivým postojem vůči Rusku). „Jsme tady proto, abychom čelili teroristům daleko od domova, aby se to nepřelilo k nám,“ říká Jan Benda. „Jinak se o tom nebavím. Ale když se mě někdo zeptá, tak říkám, že reprezentuji Českou republiku.“

„Oni by to najednou lidi doma viděli jinak, kdyby se takhle u nás odpálil nějaký sebevrah třeba v metru. Pak by začali chápat, že naše nasazení tady má smysl,“ tvrdí Tomáš Vodička. Četař Tomáš Starý zase odkazuje na historii a nutnost bojovat proti zlu, protože „zlo si nedá pokoj“.

„Proč je tam posílat?“ pokládá řečnickou otázku Helena Mikulová, matka Jaroslava Lieskovana. „Už od dětství se učíme o tom, že stát, který nebude mít vojáky, který nebude mít nikoho, kdo by jej ochraňoval, nepřežije. Budeme snadno napadnutelní. Podívejte se na to, co se děje ve světě.“

Pro příbuzné jsou padlí z Afghánistánu hrdiny, kteří zemřeli pro vyšší zájem. „Hrdinství je bojovat ne za sebe, ale za ty druhé. A ti kluci to tam dělají každý den,“ dodává Jan Mikula. A pro Janu Lieskovanovou byl její manžel hrdina vždy, když odjížděl na misi. Tohle byla jejich čtvrtá.

Když se člověk na hrdinství zeptá vojáků, začnou se ošívát s tím, že se tak rozhodně necítí. Záhy se řeč stočí na kamarády a na to, že právě oni dávají kromě vyššího smyslu jejich konání v bojové zóně smysl bezprostřední. „To je těžký, člověk se tady vůbec necítí jako hrdina. Není to o tom, je to o kamarádech a o kamarádství,“ říká voják Tomáš Starý. „Nejtrefnější mi přijde citát z filmu Black Hawk Down: Nikdo nechce být hrdina, ale občas to tak dopadne.“ • František Šulc je novinář a vojenský expert. Pracoval mimo jiné v Lidových novinách, spolu s dalšími novináři získal Cenu Ferdinanda Peroutky za své reportáže z války v Iráku. Do letošního roku pracoval na Ministerstvu obrany. Rotmistr Daniel Hlaváč je příslušníkem 43. výsadkového praporu Chrudim. Deset let se věnuje fotografování, dvakrát získal ocenění v rámci soutěže Czech Press Photo za fotografie z Afghánistánu.

„Oni by to najednou lidi doma viděli jinak, kdyby se takhle u nás odpálil nějaký sebevrah třeba v metru.“